

HANDELN MED ORGAN. Bristen på organ för transplantation har öppnat en världsmarknad för illegal handel. I dag talas det om »transplant tourism« och »trafficking« med organ. Värst är situationen i Kina där organ från avrättade fångar används. Etiska riktlinjer för hur läkare inom transplantationsmedicin ska samverka med Kina har nyligen tagits fram av organisationen The Transplantation Society.

TEXTER: AGNETA BORGSTRÖM

Läkarorganisation agerar mot organhandel i Kina

Den kinesiske fången förs till avrättningsplatsen. Skjuts till döds. Omedelbart tas kroppen om hand, värdefulla organ opereras ut för att vidarebefordras till ett sjukhus där köparen väntar. Vårdkedjan är väl förberedd: fången är redan blodtestad och vävnadstypad, läkare assisterar vid ingreppen och ofta finns det en känd mottagare. Scenariot låter skräckinjagande för de flesta, men är en rutinmässig hantering som drabbar tusentals dödsdömda i Kina. Förra året gjordes 11 000 transplantationer i Kina, enligt siffror från den världsomfattande organisa-

tionen The Transplantation Society, TTS. Merparten av organen kommer från avrättade fångar då landet saknar andra system för donationer.

I juli lanserade TTS detaljerade riktlinjer för hur man som läkare inom transplantationsfältet kan samverka med Kina. Ståndpunkten är klar och tydlig, menar Annika Tibell, transplantationskirurg vid Karolinska Universitets-sjukhuset och ordförande i TTS etiska kommitté.

– Vår självklara linje är att organ och vävnader ska doneras utan vinningssyfte. Det är helt oacceptabelt att organ från fångar används. Även om Kina hävdar att man nu begär ett informerat samtycke från fången eller hans familj, kan människor som frihetsberövats inte sägas ha någon möjlighet att fatta ett fritt och opåverkat beslut exempelvis om den egna kroppen. I grunden handlar allt detta om att värna mänskliga rättigheter, säger Tibell.

I juli lades ett lagförslag fram i Kina som förbjuder all handel med mänskliga organ. För att kunna ta emot organ krävs ett skriftligt medgivande från donatorn. Men den allmänna bristen på organ leder till illegal handel på den svarta marknaden. Flera rapporter,

bland annat från Amnesty, har visat att organhandeln involverar många mellanhänder där läkare, vårdpersonal och myndigheter får ersättning »under bordet«. Användningen av organ från fångar har även resulterat i vad man kallar »transplantationstourism«. Kinesiska kliniker annonserar på nätet för att erbjuda transplantationer till rika utlänningar. Det räcker med en snabb sökning på Google för att företag som Bek Transplant ska dyka upp. På den engelskspråkiga webbplatsen finns en prislista där västerländska spekulanter kan läsa att en ny njure kostar 70 000 dollar och en lever 120 000 dollar.

TTS betonar att organisationen inte kan diktera vad Kina ska göra åt strafflagstiftningen. Däremot kan TSS påtala att organen från fångarna blir en del i en kommersiell handel, menar Annika Tibell. I kontakter med Kina rekommenderar TTS att regeringen tar fram nationella lagar för transplantation och riktlinjer

»Vår självklara linje är att organ och vävnader ska doneras utan vinningssyfte. Det är helt oacceptabelt att organ från fångar används.«

för transplantation.

– Vi skulle också vilja se att Kina förebygger trafficking med organ och att regeringen tar ett tydligt avstånd från organhandeln, säger Tibell.

Det finns även uppenbara kvalitetsvinster om organen från avrättade försvinner.

– Det finns medicinska problem med att använda organ från avrättade. I och med att organen tas ut efter att hjärtat har stannat uppstår syrebristskador som bland annat leder till att många patienter som levertransplanterats får bekymmer med skadade gallvägar.

Flera positiva signaler har kommit från Kina. Kinas vice hälsominister deklarerade offentligt i somras att landet ska strama upp en rad regler.

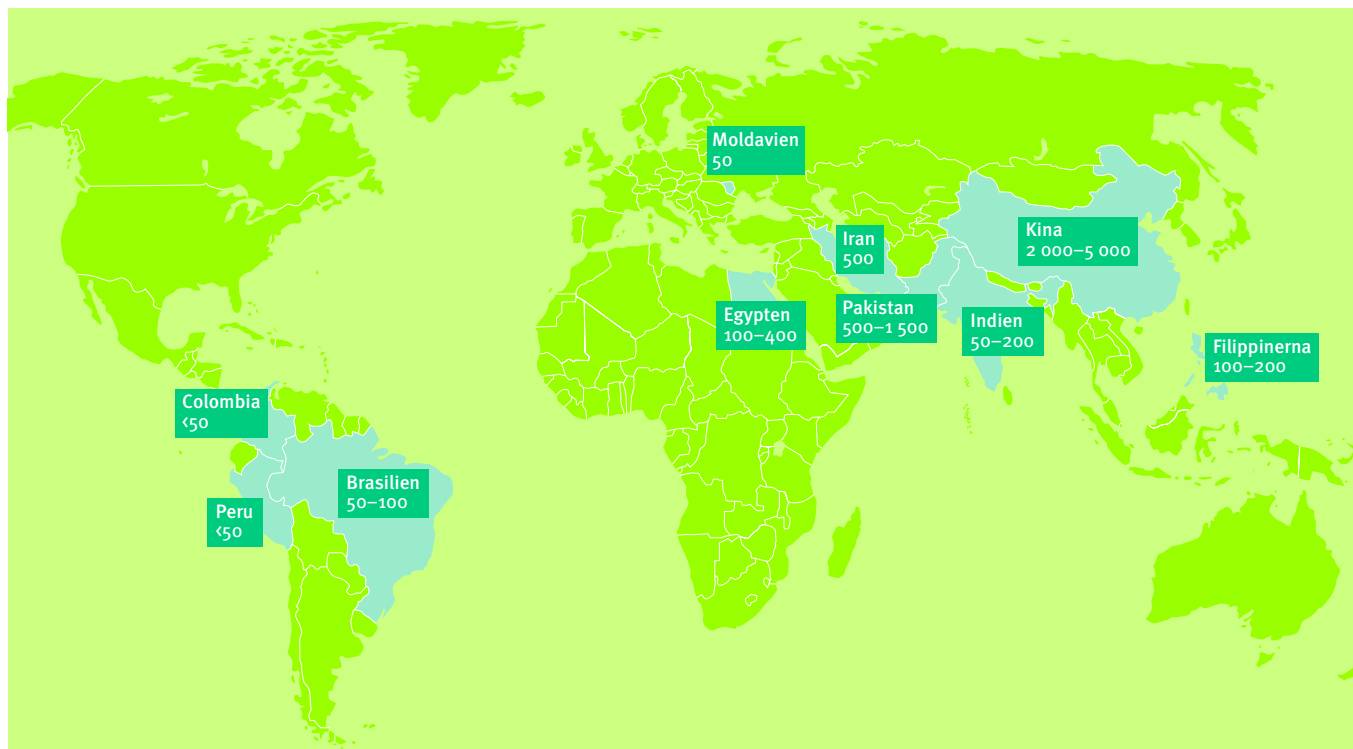
– Kolleger från TTS, som träffat honom, säger att han är en modig man. Ministern meddelade bland annat att kinesiska transplantationsläkare ska garantera att de inte tar

FAKTA. The Transplantation Society, TTS

- TTS är en världsorganisation för läkare verksamma inom transplantation. I dag är cirka 4 000 läkare medlemmar.
- För att bli medlem måste man skicka in sitt CV och två rekommendationsbrev från tidigare medlemmar samt skriva under på TTS policy.
- Organisationen anordnar kongresser, delar ut forsknings- och resestipendier samt medverkar i tidskriften Transplantation Journals.



Transplantationskirurg Annika Tibell.



WHO har gjort en uppskattning av storleken på handeln med njurar i olika länder. Siffrorna rör antal fall där organ köpts av levande donatorer utom i Kina där organen kommer från avrättade fångar. Iran har ett samhällsfinansierat system med levande givare.

Faktauppgifter från WHO, Carl-Gustav Groth

del i några »transaktioner med organ«. Han vill också förbjuda annonsering på Internet, att informerat samtycke ska finnas vid donation, att regeringen prioriterar en lag för hjärndödhet och att kriterier för transplantation tas fram av hälso- och sjukvården, säger Tibell.

Annika Tibell säger att TTS accepterar kinesiska deltagare på sina möten och kurser, men att man inte får presentera forskningsresultat som baseras på användning av organ från avrättade fångar.

– Vi rekommenderar att medlemmarna har samarbete med Kina om man bedömer att dialogen kan leda till förändrade policies i landet. Däremot tar vi avstånd från allt forskningssamarbete som involverar mottagare av organ från avrättade fångar och också kunskapsöverföring där kunskapen direkt kan användas i de nu pågående transplantationsprogrammen, säger Tibell.

Hon tror att det kommer att bli en begränsning av organ-

handeln i Kina redan inom ett år.

– Däremot blir det svårare att i någon större omfattning få igång ersättande donationssystem, det vill säga att levande personer, släktingar eller andra, donerar ett organ som en gåva.

Även arbetet att initiera donation från patienter som fått total hjärninfarkt kommer säkert att ta flera år, tror hon. Att reaktionerna från organisationer som TTS, WHO och World Medical Association kommer i elfte timmen trots kännedom om avrättningarna tycker Annika Tibell inte är så konstigt.

– TTS tog tidigt avstånd från all användning av organ från avrättade fångar. Kina har dock varit ett stängt land, och några officiella uppgifter om antalet transplantationer har bara funnits tillgängliga under senaste året. Nu har det utvecklats en internationell dialog kring frågan som är positiv. Även Kina är medvetet om att det finns en stark kritik i världen mot det som försigår. ■

Donationsprogram startas i Kina

På Xiamens universitetssjukhus byggs nu ett centrum för njurtransplantation med levande donatorer. Den svenske kirurgen Henrik Ekberg bistår med experthjälp. Förhoppningen är 100 transplantationer om fem år.

– Vi ska bygga upp verksamheten med levande anhängiga donatorer, säger Henrik Ekberg, transplantationskirurg och professor vid Universitetssjukhuset MAS i Malmö.

Henrik Ekberg var inbjuden som gästprofessor vid det kinesiska universitetet för ett par månader sedan och är även styrelsemedlem i världsorganisationen The Transplantation Society, TTS. Med hjälp av den kinesiske kollegan Zhongquan Qi, som är på plats i Xiamen, har det lokala arbetet påbörjats.

En stor tillbyggnad har gjorts på sjukhuset där ett in-

stitut för transplantation ska etableras inom den närmaste tiden.

– Institutet kommer att ha egen personalbesättning av läkare och intensivvårdspersonal. Övriga avdelningar på sjukhuset som tidigare arbetat med transplantationskirurgi har nu antagit programmet för levande donation. Alla får också utbildning, och vi arbetar med riktlinjer för varje del av verksamheten, säger Zhongquan Qi, som tillbringat 13 år i Malmö, först som forskarstuderande och sedan som post-doc hos Henrik Ekberg. Nu är han professor och vice-dekanus vid Xiamen University.

I april nästa år räknar Zhongquan Qi med att programmet kan starta. Runt 20 transplantationer tror han det kan bli första året.

– Efter fem år tror jag att vi ➔

har nått upp till mer än 100 per år.

Programmet behöver dock mer ekonomiskt stöd. Större delen av kostnaderna betalas av Xiamens universitet, sjukhuset och regeringen, men resterande tillskott hoppas han få från internationella organisationer.

– De flesta kineser har inte råd att betala sina sjukvårdskostnader själva. Därför behövs ekonomiskt bistånd till en början, säger Zhongquan Qi. Även om dialys är dyrare så kostar läkemedlen en hel del.

Det svåraste hindret är enligt honom attityderna från människor. Befolkningen vet oerhört lite om vad levande donation innebär, och det finns uppfattningar om att hälsan försämras efter att ett organ donerats.

– Att stödja utvecklingen av levande organdonation i Kina är det första steget bort från den hittillsvarande verksamheten med avrättade fångar som »donatorer«. Här har vi fullt stöd inte bara av TTS utan även Världshälsoorganisationen, WHO. De kinesiska



Det var stor uppvaktning från kinesiska medier när Henrik Ekberg, transplanteringsläkare, höll sin första gästföreläsning vid Xiamens universitet. Målet är att få igång ett donationsprogram.

kollegerna och myndigheterna i Xiamen är helt inne på samma linje. Det fick jag bekräftat när jag var där nu i november, säger Henrik Ekberg.

Hittills har mer än 95 procent av alla transplanterade njurar kommit från avrättade fångar.

– Enligt kinesiska läkare görs 8 000 njurtransplantationer per år i landet, säger Ekberg.

Nästa steg blir att på sikt bygga upp donation från avlidna, en praxis som finns i

resten av världen. Men först måste Kina få en lag som definierar hjärndöd, och dessutom regler för samtycke från den avlidna och de anhöriga, säger Henrik Ekberg.

Sådana lagar förbereds nu. Han ser också att det finns stora brister inom intensivvården som är en grundförutsättning för att få arbetet att fungera.

– Det ska finnas intensivvård för patienter med hjärnblödning och skalltrauma,

men också läkare och personal med utbildning och vana vid organdonation. Först ska man identifiera en avliden som en möjlig donator, sedan tala med anhöriga, utföra undersökningar och slutligen göra ingreppet för att tillvarata organen. Här håller Sverige hög klass och har mycket att lära ut till Kina, säger Ekberg.

– Jag tycker att vi måste hjälpa Kina för att ha en chans att få bort transplantationer med organ från avrättade fångar i Kina. ■



Zhongquan Qi tillbringade 13 år i Malmö, först som forskarstuderande och sedan som post-doc hos Henrik Ekberg. Nu är han professor och vicedekan vid Xiamen University.

»Kohandel« i Iran mellan donator och mottagare

I Iran ger staten en ersättning till levande njurdonatorer, vilket har lett till att väntelistan för njurtransplantationer helt har försvunnit. Systemet har även diskuterats i USA. Men Carl-Gustav Groth, expert för WHO, är kritisk mot all handel med kroppsdelar.

I Iran infördes 1988 en lag som innebär att levande njurdonatorer får ersättning. En statlig stiftelse betalar ut cirka en tredjedel av ersättningen till donatorn, men mottagaren ska även ge en »gåva« till donatorn. Systemet har lett till att praktiskt taget alla köer eliminerats. Erfarenheten visar att många iranier är villiga att sälja en njure, och hittills har 15 000 njurtransplantationer skett i Iran med

hjälp av systemet.

– De medicinska resultaten är bra med relativt få komplikationer, säger Carl-Gustav Groth, WHOs expert inom transplanteringsfrågor.

Men han anser att det är fel väg att gå för att lösa bristen på organ för donation.

– Det blir en exploatering av människor, säger Groth.

Han talar om en »kohandel« som sker öppet mellan donator och mottagare.

– Möten sker på speciella kontor, där priset görs upp. En njure kan kosta 5 000–10 000 dollar, säger Groth.

Undersökningar av forskare visar att åtta av tio givare ångrar sig då de upplever sig utnyttjade och mår psykiskt dåligt.

I USA har ersättning för donation diskuterats. Även om landet har en välorganiserad verksamhet för tillvarataganden, av organ är det så många som 70 000 patienter som väntar på en ny njure.

– Detta har lett till att vissa kirurger i USA anser att man bör införa ett system där samhället betalar levande givare. En viktig aspekt är att patienten inte ska betala någonting och att den som ger njuren ska få förstklassig medicinsk behandling före och efter donationen, säger Groth.

WHO har länge fördömt all



Carl-Gustav Groth.

organhandel. Grundproblemet är, menar Groth, att handel snart leder till att fattiga utnyttjas av rika. Svarta marknader finns i dag i många länder, till exempel Pakistan, Indien, Filippinerna och flera sydamerikanska länder. WHO försöker att sprida västerländska system för donation till utvecklingsländer, menar Groth.

– Vi vill främja program med levande givare från släktingar och system för att kunna ta organ från avlidna med tydliga samtyckesregler.

WHO kommer också att göra en global kartläggning över transplantationsverksamheten i olika länder i syfte att få en god bild av vilka insatser som krävs. ■